

Idiomatiska uttryck i Sixten och Blixten-böckerna ur ett översättningsperspektiv

Maria Koivukoski
Kandidatavhandling
Nordiska språk
Humanistiska fakulteten
Institutionen för språk- och översättningsvetenskap
Åbo Universitet
Maj 2025

Kandidatavhandling

Humanististen tieteen kandidaatti, pohjoismaiset kielet

Maria Koivukoski

Idiomatiska uttryck i *Sixten & Blixten*- böcker ur ett översättningsperspektiv

19 s.

Syftet med min kandidatavhandling är att studera de förekommande idiomerna och deras översättningar på svenska i tre *Sixten & Blixten*- barnböcker av Aino Havukainen och Sami Toivonen. Jag kommer att utreda, vilka idiom som förekommer i original, vilka motsvarigheter de har på svenska och vilka översättningsstrategier översättaren har använt för att översätta idiomerna.

I böckerna påträffas 22 belägg som har kategoriserats i tre översättningsstrategikategorier som baserar sig på Rune Ingos översättningsteori. Metoder som kommer att användas är både kvantitativa och kvalitativa med utgångspunkt i jämförande översättningsanalys.

Resultaten visar att den mest använda översättningsstrategin är att idiom översätts med ett motsvarande idiom i 59 % av fallen (13 belägg). Resultaten får stöd av Ingos rekommendation att ett idiom ska översättas först och främst med ett motsvarande idiom. Den näst mest använda strategin är att översätta idiom med ett förklarande normaluttryck. Detta utgör 31 % av fallen (7 belägg). Den minst använda strategin är att översätta idiom ordagrant, vilket utgjorde 9 % av fallen (2 belägg). Utifrån resultaten kan det konstateras att översättaren har följt de riktlinjer som Ingo ger och andra lingvister vid översättningen av idiom för att uppnå det bästa möjliga resultatet och samtidigt bibehålla stilen i texten.

Ämnesord: idiom, översätta, översättningsstrategi

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
1.1	Syfte	4
1.2	Material och metod	5
1.3	Om författarna och översättaren	5
1.4	Avhandlingens disposition	6
2	Teoretiska utgångspunkter	7
2.1	Om idiom i allmänhet	7
2.2	Översättningsstrategier för översättning av idiom	8
2.3	Tidigare studier om idiom ur ett översättningsperspektiv	9
3	Analys	10
3.1	De förekommande idiomerna i originalet och deras motsvarigheterna	10
3.2	Översättningsstrategier	11
3.2.1	Idiom översätts med ett idiom	12
3.2.2	Idiom översätts ordagrant	13
3.2.3	Idiom översätts med ett förklarande normaluttryck	14
4	Sammanfattning och diskussion	16
	Källförteckning	18

1 Inledning

För många barn är barnböcker det första steget som det tar mot det litterära, och barnböcker utgör i dag en viktig del av det litterära området och även kulturarvet. Numera har läsfärdigheten hos finländska barn försämrats, vilket innebär att vikten av högklassig barnlitteratur har allt viktigare ställning i samhället. Förutom att det är viktigt att publicera böcker på finska för finskspråkiga barn, är det lika viktigt med svensk barnlitteratur i vårt tvåspråkiga samhälle. Ur denna synvinkel bidrar svenska översättningar av finska originaltexter till att läsfärdigheter förbättras, litteratur presenteras för barn och finsk kultur befrämjas.

Skönlitteratur, där barnlitteratur också ingår, har många speciella särdrag som livar upp språket och ökar variationen i språket. Idiom är ett sätt att liva upp texten och förmedla betydelser indirekt. Med termen *idiom* avser man en utkristalliserad ordfogning (Viljanen B. & Viljanen K. 2008:5) som har en fast betydelse i språkbruket (Kari 1993:8). Enligt Ingo (1990:245) är idiom i hög grad språkanknutna men också kulturanknutna, något som gör att det alltemellanåt är utmanande att översätta dem eftersom alla betydelser inte finns i alla kulturer och språk. Idiomen kan med andra ord berätta olika saker om den omgivande kulturen eller folket, eller exempelvis om historia. Till exempel använder man idiomet *fi. saada rukkaset*, sv. 'få vantar' (jfr sv. *få korgen*) eftersom en flicka i gamla dagar gav konkreta vantar (*fi. rukkaset*) till friaren om hon gav ett nekande svar till honom (Kari 1993:7). Särskilt utmanande är de situationer där källspråket och målspråket kulturellt ligger långt borta från varandra. Men denna omständighet gör att det är intressant att forska i idiom.

Kari (1993:7) påstår att grammatikböcker och ordböcker talar om idiom som metaforer eller bildliga användningar av uttryck. Oavsett hur termen definieras är idiom viktiga delar av språkbruket, vilket framkommer redan i litteraturen för barn. I denna kandidatavhandling kommer jag kombinera dessa två intressanta sidor av litteraturen, det vill säga barnlitteratur och språkliga bilder, som jag kallar idiom.

1.1 Syfte

Syftet med min kandidatavhandling är att studera de idiomatiska uttrycken och deras svenska översättningsmotsvarigheter i barnböckerna *Sixten och Blixten*. Jag har preciserat tre forskningsfrågor:

1. Vilka idiom förekommer i de valda *Sixten och Blixten*-Böckerna i original?
2. Vilka motsvarigheter har dessa idiom i den svenska översättningen?

3. Vilka strategier har översättaren använt vid översättning av idiom?

I min avhandling kommer jag att jämföra de finska översättningarna med de svenska och ta reda på vilka översättningsstrategier översättaren har använt vid översättning av idiom.

1.2 Material och metod

Som material har jag valt tre *Sixten och Blixten*-barnböcker (fi. *Tatu ja Patu*) av författarna Aino Havukainen och Sami Toivonen. De valda böckerna är *Det här är Finland* (2017), (fi. *Tatun ja Patun päivitetty Suomi*, 2007, omarbetad 2017), *Sixten & Blixten på dagis* (2008), (fi. *Tatu ja Patu päiväkodissa*, 2004) och *Sixten & Blixten går till jobbet* (2009), (fi. *Tatu ja Patu työn touhussa*, 2006). Översättaren till alla dessa tre böcker är Janina Orlov.

Sixten och Blixten är bröder som upplever olika äventyr i böckerna. Bröderna gör ibland ganska konstiga saker och deras hemort är också kallad Kufböle, vilket framgår t.ex. av boken *Sixten och Blixten Det här är Finland* (2017, framsiduppslaget). Varje bok omfattar ungefär 30 sidor, och åldersrekommendationen är 3–6 år (Adlibris.com/fi). I böckerna spelar bilderna stor roll, ritade av Havukainen och Toivonen. Bilderna är stora, färggranna och detaljerade, vilket lämpar sig i barnböcker. Ofta finns det små texter i bilderna som också är översatta i de svenska versionerna.

Vid en systematisk genomgång har jag kunnat samla in 22 förekommande idiomatiska uttryck ur de finska böckerna i original och matat in dem i en Excel-tabell. I tabellen återfinns de finska uttrycken i original och deras svenska motsvarigheter sida vid sida. I tabellen har jag också skrivit in vilken typ av översättningsstrategi översättaren har använt sig av.

Metoden som jag kommer att använda är både kvalitativ och kvantitativ, eftersom det vid studiet av idiom krävs tolkning men också numerär redovisning. Jag studerar översättningarna med utgångspunkt i jämförande översättningsanalys.

1.3 Om författarna och översättaren

Aino Havukainen (f. 1968) och Sami Toivonen (f. 1971) är ett författarpar som båda är grafiska formgivare till utbildning (Otava.fi). De har tillsammans författat många populära barnböcker utöver *Sixten & Blixten*-böckerna, exempelvis *Veera*-böckerna. Havukainen och Toivonen illustrerar alla sina böcker själva, och de har också illustrerat barnböcker åt andra författare, exempelvis Tiina och Sinikka Nopolas böcker om Risto Rappare (fi. *Risto Rappääjä*).

Janina Orlov (f. 1955) är en finlandssvensk översättare som arbetar med svenska, finska och ryska språket (Kirjasampo.fi). Utöver att hon har översatt *Sixten & Blixten*-böckerna, har hon också översatt många betydande skönlitterära verk, som *Kupé nr 6* (fi. *Hytti nro 6*) av Rosa Liksom och *Utrensning* (fi. *Puhdistus*) av Sofi Oksanen. Orlov har belönats med Statens översättarpris 2015 och Pro Finlandia-priset 2016.

1.4 Avhandlingens disposition

I kapitel 2 kommer jag att presentera de teoretiska utgångspunkterna. I delkapitlet 2.1 kommer jag att redogöra för idiom i allmänhet med stöd av olika lingvister och deras verk. I delkapitel 2.2 kommer jag att belysa översättningsstrategier enligt den kategoriseringen av Rune Ingo som jag kommer att använda i min studie. I delkapitel 2.3 tar jag upp tidigare studier och avhandlingar kring temat.

Analyskapitlet, det vill säga kapitel 3 presenterar beläggen som påträffas i de valda *Sixten & Blixten*-böcker på finska och deras översättningar till svenska. Den kvantitativa delen av analysen kommer att presenteras, det vill säga den procentuella uträkningen av hur översättningsstrategier förekommer i materialet. I detta kapitel kommer jag också att presentera den kategoriseringen som jag har gjort med idiom enligt Ingo och analysera belägg i varje kategori.

I kapitel 4 kommer jag att sammanfatta min studie och presentera slutsatsen av analysen.

2 Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel kommer jag presentera de teoretiska utgångspunkterna för min avhandling. I delkapitel 2.1 belyses idiom som en term i språkvetenskap, i delkapitel 2.2 redovisar jag de strategier att översätta idiom som jag kommer att använda i analysdelen, och sist i delkapitel 2.3 redogör jag för tidigare studier och avhandlingar kring temat.

2.1 Om idiom i allmänhet

Att definiera idiom kan vara utmanande, och det finns inte någon allmänt godkänd definition av idiom. Enligt Ingo (2007:141) är idiom fraser och uttryck, vilkas betydelser inte kan härledas av de enskilda orden i uttrycket. Det vill säga uttrycket eller frasen betyder någonting annat än vad det direkt säger. Enligt Ingo bildar uttrycket en lexikal enhet, det vill säga ett lexem, som måste analyseras semantiskt. Idiomen förekommer mest i talspråk och andra lättare stilarter. Enligt Viljanen m.fl. (2008:5) har idiom en självständig och vedertagen betydelse, som har utvidgats genom att uttrycket används på metaforiskt sätt. Enligt Kari (1993:6) betyder idiom en utkristalliserad grupp av ord, vars betydelse inte kan härledas av dess enskilda medlemmar.

Funktionen av idiom är att liva upp språket, kanske leka med språket, öka variationen inom språket, utnyttja och föra med sig fantasi enligt given stil. Idiomatiska uttryck hör till språket som en väsentlig del, och att behärska idiom är en viktig del av språkkunskapen (Viljanen m.fl. 2008:5) Idiom är synnerligen kulturbundna, vilket kan göra översättningen av dem utmanande. I en situation där två kulturer ligger väldigt långt borta från varandra, är det naturligt att också språken skiljer sig mycket åt. I synnerhet kan översättningen av idiomatiska uttryck vara svår i de situationer där likadana betydelser kanske inte finns i de två språken.

Även om Ingos kategorisering är ganska heltäckande och erbjuder lösningar till många problem som har med översättning av idiom att göra, presenterar Söderholm (1965:63) problem med direkt översättning av idiom. Enligt honom måste översättaren akta sig för ”ismer” och försöka undvika dem. Han hävdar att ”ismer” är mekaniska efterbildningar av främmande ord och uttryck. Det vill säga att direkta översättningar om idiom kan leda till konstiga bildliga uttryck på målspråket. Enligt Söderholm är risken för en ”ism” större om en idiomatisk formulering översätts ordagrant till målspråket och båda språken ligger nära varandra.

Även om lingvisterna har olika åsikter om definitionen av idiom och även om det finns många sätt att förklara termen, samtycker forskare att idiomatiska uttryck hör organiskt till språkanvändning och de är viktiga element och intressanta särdrag i alla språk.

2.2 Översättningsstrategier för översättning av idiom

Min analys grundar jag på Ingos (2007:144) kategorisering av översättning av idiom. Ingos kategorisering är klar och ger en övergripande bild av hur det är att översätta idiomatiska uttryck. Enligt honom har översättaren fyra alternativ att översätta dem:

- 1) Idiomet översätts med ett motsvarande idiom. Främst bör översättaren översätta idiom från källspråket till målspråket med ett motsvarande idiom. Det kan emellertid hända, att det motsvarande idiomet i målspråket har avvikande/olika lexikala element, vilket leder till att bilderna på de två språken skiljer sig från varandra, men semantiskt är likadana. Till exempel om man vill säga på finska att någonting misslyckats, kan man säga *mennä metsään* (sv. *gå i skogen*) som kan översättas till svenska med idiomet *gå åt pipan*. Det är en viktig del av översättarens arbete att bibehålla språkets stil och speciella särdrag som återfinns i originalet.
- 2) Idiomet översätts ordagrant. Enligt Ingo kan den här översättningsstrategin vara riskabel, eftersom ett idiom översatt direkt kan verka konstig och främmande på målspråket eller vara totalt oförståelig. Det kan hända att översättaren kommer att bilda ett nytt idiom, men vanligtvis skulle det vara nyttigt att förklara idiomet med ett förklarande uttryck.
- 3) Idiomet översätts med ett förklarande normaluttryck. Det här betyder att översättaren förklarar betydelsen av idiomet i stället för att översätta det. Ingo betonar att den här strategin kan användas bara om översättaren inte har hittat en idiomatisk motsvarighet, men den här lösningen kan inte användas som en standardstrategi. Risken finns att målspråkets version kan bli uttryckslös och färglös. Det vill säga att det alltid lönar sig att försöka översätta ett idiom med ett idiom om möjligt.
- 4) Ett normaluttryck översätts med ett idiom. Den här strategin kräver god språkkänsla och yrkesskicklighet av översättaren. Enligt Ingo måste översättaren ha fokus på stilen, vilket innebär att användning av idiom inte är en god lösning i alla situationer, men den här strategin kan vara nyttig för att man ska kunna kompensera de idiom som inte kan översättas på annat sätt än genom att de förklaras med normaluttryck.

I min avhandling kommer jag att koncentrera mig bara på de tre första kategorierna eftersom mitt källspråk är finska och målspråk svenska. Det vill säga att jag har fokuserat på att finna idiom från originalet och forska deras översättningsstrategier till svenska.

2.3 Tidigare studier om idiom ur ett översättningsperspektiv

Idiom intresserar lingvister, vilket har resulterat i ett brett urval av teoretisk litteratur, där lingvisterna framställer olika åsikter till exempel om hur termen idiom ska definieras. Som teoretisk grund för min avhandling har jag använt exempelvis två pro gradu-avhandlingar av Lena Niininen (2012) respektive Suvi Pehkonen (2022) och kandidatavhandlingen av Minna Raatikainen (2011). Alla dessa tre går i min analys på grund av alla har undersökt skönlitterära verk och använt idiomkategoriseringen av Ingo, och för den skull har alla avhandlingarna samma teorigrund.

Niininen har undersökt boken *Sixten & Blixten går till jobbet* med fokus på idiom och ordlekar, och på det viset analyserat samma material som jag kommer att göra. På grund av att hon utöver idiom också forskar i ordlekar, studerar hon också fall som jag har utelämnat från min analys, eftersom de inte ingår i min syftesavgränsning. Pehkonen har undersökt idiomöversättningen i romanen *Brooklyn* av Colm Tóibínin och Raatikainen romanen *Låt mig älska mer* av Juha Itkonen.

3 Analys

I detta kapitel kommer jag analysera beläggen från materialet och svara på de ställda forskningsfrågorna. Först kommer jag i delkapitlet 3.1 att presentera vilka idiom som har påträffats i originalet vid den systematiska genomgången av de valda böckerna. Jag kommer att presentera också de svenska motsvarigheterna till idiomerna. Sedan redovisar jag i delkapitlet 3.2 vilka översättningsstrategier översättaren har använt i böckerna med utgångspunkt i Ingos kategorisering. Varje översättningsstrategi kommer att belysas med exempel.

3.1 De förekommande idiomerna i originalet och deras motsvarigheterna

I de tre valda *Sixten & Blixten*-böckerna har jag funnit 22 idiom på finska. Beläggen redovisas i tabell 1. Idiomerna är autentiska, med andra ord står de exakt i den form som de förekommer i böckerna. Till exempel böjningen av orden har inte ändrats. Idiomerna i original och motsvarigheterna i översättningen står sida vid sida.

Tabell 1. Det insamlade material av idiom i *Sixten och Blixten*-böcker

<u>Idiom på finska</u>	<u>Idiom på svenska</u>
olemme saaneet käsiimme	vi har kommit över
luontoäidin helmoissa	i naturens sköte
ahmikkaa silmillänne menneiden aikojen näkymiä	öppna era ögon och insup vyer från gångna tider
juoksi Suomen maailmankartalle	sprang in Finland på världskartan
pistetäänpäs tossua toisen eteen	nu tar vi det långa benet före
pidättehän silmänne auki	ni håller väl era ögon öppna
kiittävät ja kiittaavat	tackar och bockar
Puusta osataan jalostaa muutakin kuin puujalkavitsejä	Av trä kan man tillverka allt möjligt, men finlandarna är verkligen inte träigt folk
maassa maan tavalla	man ska ta seden dit man kommer
nauttii täysin siemauksin	njuter för fulla muggar
kaiken kruunaa	kronan på verket blir

<u>Idiom på finska</u>	<u>Idiom på svenska</u>
täydestä menee	det går som smort
että katsojat eivät pysy tuoleillaan	att publiken trillar av stolen
rautaisille ammattilaisille	bara för järnhårda proffs
nyt erotellaan jyvät akanoista	nu skiljs agnarna från vetet
jos et mene kipsiin	om du inte blir handlingsförlamad
jos sinulla leikkaa hyvin	om du är klipsk
etsimme pesunkestävää siivousalan ammattilaista	vi söker ett tvättäkta städproffs
osutko naulan kantaan	träffar du huvudet på spiken
oletko aivan omaa luokkaasi	är du helt i din egen klass
yhteistyömme on saumatonta	vårt samarbete är friktionsfritt
toivottavasti ruuviksi eivät ole löysällä	hoppas du inte har några skruvar lösa

3.2 Översättningsstrategier

I tabell 2 ges en kvantitativ sammanfattning av min analys.

Tabell 2. Kvantitativ sammanfattning av analysen

Översättningsstrategier	Antal	Procent
1. Idiomet översätts med ett idiom	13	59 %
2. Idiomet översätts ordagrant	2	9 %
3. Idiomet översätts med ett förklarande normaluttryck	7	31 %
Totalt	22	100 %

Tabellen presenterar resultaten av analysen kvantitativt. Både antal belägg och procentuella andelar anges i tabellen. Siffrorna visar att grupp 1, det vill säga idiomet översätt med ett idiom är det mest använt översättningsstrategi med 59 %. Sedan kommer grupp 3, idiomet översätts med ett normaluttryck med 31 % och den sista grupp 2, idiomerna översätts ordagrant med 9 %.

3.2.1 Idiom översätts med ett idiom

Det påträffas 13 fall där översättaren har använt strategin där ett idiom översätts med ett idiom. Som sagt borde den här strategin vara den främsta strategin vid översättning av idiom (Ingo 2007:144). Genom att göra så kan man garantera att samma stil och samma betydelser bibehålls på både källspråk och målspråk. Resultaten i min avhandling stöder alltså Ingos påstående eftersom majoriteten av idiomerna har översatts med denna strategi.

För att hitta en lämplig översättning för de finska idiomerna och få säkerhet om ekvivalenter, har jag använt idiomordboken *Ruotsi-suomi idiomisanakirja* (Viljanen et. al, 2008), den svensk-finska *MOT-ordboken* (MOT-ordbok) och *Svenska idiom, 3.500 vardagsuttryck* (Hans Luthman (2003). Om något belägg inte tas upp av ordböckerna och beläggen klart inte är ordagranna översättningar, har jag kategoriserat dem som idiom översatta med förklarande normaluttryck.

Exempelvis det finska idiomerna *luontoäidin helmoissa* (sv. 'i sköte av modernatur') har översättaren översatt med motsvarande idiom *i naturens sköte*. Idiomerna kommer till användning i boken när Sixten och Blixten vandrar i den finska naturen, och semantiskt betyder idiomerna att vara ute i naturen. Substantivet *sköte* kan betyda 'livmoder', 'famn' eller 'fäll' på svenska uttryckt i högtidlig stil (MOT-ordbok). På finska är idiomerna lexikalt nästan likadant med den skillnaden att finskan använder ordet *moder* i idiomerna.

Att identifiera vilka idiom som är översatta med ett idiom och vilka som är översatta ordagrant kan vara utmanande, eftersom det i materialet finns många belägg där idiomerna är både översättningar av idiom och ordagrant översatta. Exempelvis idiomerna *pidättehän silmänne auki* har motsvarigheten *ni håller väl era ögon öppna* (Viljanen et.al, 2008:207) som semantisk betyder att man måste vara skarp och vaksam. Det är fråga om både en översättning av ett idiom med ett idiom och en ordagrann översättning, eftersom utöver att förstå uttrycket bildligt, fungerar frasen också direkt i icke-bildlig betydelse. Detsamma sker med *oletko aivan omaa luokkaasi* som har översatts till svenska med *är du helt i din egen klass* (Viljanen et.al, 2008:74), och idiomerna *toivottavasti ruuvisi ei ole löysällä* översätts *hoppas att du inte har några skruvar lösa* (Viljanen et.al, 2008:145) som det första betyder att man är på något sätt enastående (*suomisanakirja.fi*) och den andra betyder att någon betar sig på ovanligt eller konstigt sätt (*sananlaskuja.fi*). I dessa fall används nästan samma ord och former i det svenska och finska idiomerna. Detta kan förklaras med språkets sätt att ta intryck från andra språk också när det gäller idiomatiskt språk (Kari 1993:7). Finskan har fått många intryck från svenskan på grund av ländernas gemensamma historia och geografiska läge.

Belägget *pistetäänpäs tossua toisen eteen* är också översatt med ett motsvarande idiom *nu tar vi det långa benet före* (Viljanen et.al, 2008:14). I originalet betyder idiomet konkret att man måste röra sina fötter för att gå framåt, och det betyder på båda språken att ha bråttom och att man måste vara snabb och skynda sig.

Belägget *kiittäävät ja kiittaavat* (sv. 'tacka och kvittera') har också översatts med den här strategin, *tackar och bockar*, som MOT-ordbok framhåller är ett lekfullt uttryck. I det här fallet använder finskan för samma betydelse *kvittera*-verb och i svensk version användas *bocka*-verb (fi. 'kumartaa'). Även om idiomerna avviker sig åt i form, bibehåller de sin betydelse, sitt semantiska innehåll, det vill säga det som författaren vill säga - att någon vill tacka och sluta att göra någonting.

Som Ingå och flera andra lingvister konstaterar skulle det primära sättet vara att översätta idiom med ett motsvarande idiom i målspråket. Enligt hans påstående kan det framhållas att författaren har gjort ett bra jobb i och med att hon översatt idiom främst med motsvarande idiom. Den här strategin utgör den största gruppen vid kvantitativ analys, vilket framgår av Tabell 2 som visar att 13 fall av 22, det vill säga 59 % har översatt med ett motsvarande idiom.

3.2.2 Idiom översatts ordagrant

I det samlade materialet finns det bara två belägg som har översatts ordagrant, som gör den här kategorin det minst använt med en prevalens på nio procent. Som konstateras i delkapitel 3.2.1 kan några finska idiom ha både samma betydelse och form med svenskas motsvarade idiom, varför de kunde ingå i båda kategorierna, vilket gör kategoriseringen svår.

Först av de idiom som är översatta ordagrant är *juoksi Suomen maailmankartalle* som lyder på svenska *sprang in Finland på världskartan*. Idiomet har sitt ursprung i löparen Hannes Kolehmainen som tävlade i Olympiaden i Stockholm 1912 (Apu.fi) och gjorde på det viset Finland synligt även innan Finland var självständigt. Idiomet betyder att Kolehmainen gjorde Finland känt genom att löpa. Också i boken förekommer idiomet när det är tal om just Hannes Kolehmainen. Idiomet fungerar väl översatt ordagrant och dess betydelse med partikelverbet *springa in*.

Det andra belägget *rautainen ammattilainen* och dess översättning *järnhårda proffs* avviker lite från varandra till form, men översättaren har använt motsvarande ord vid översättningen. I originalet *rautainen ammattilainen* översatt direkt betyder 'proffs av järn', men finskan kan använda adjektivet *rautainen* också om någonting eller någon som är stark(t) och hållbar(t).

På samma sätt kan ordet 'järnhård' användas i svenskan, eftersom detta adjektiv också kan användas bildligt om någonting som är starkt eller orubbligt (MOT-ordbok). Det vill säga översättaren har funnit ett motsvarande och ordentligt sätt att översätta adjektivet, som betyder detsamma på båda språken. Det här belägget kunde också ingå i kategorin 'idiom översatt med ett idiom' på grund av den ganska standardiserade betydelsen av uttrycken i båda språken, men i min analys har jag kategoriserat beläggen i den här kategorin.

Som Ingo konstaterar i sina verk (2007:144; 1990:246) kan den här översättningsstrategin vara riskabel och inte alltid lyckad. Om idiom översätts ordagrant är det möjligt att resultatet på målspråket är konstigt och dess betydelse inte kan tolkas, och på det viset är översättningen misslyckad. Som Ingo konstaterar (2007:144) är det bästa fallet med denna översättningsstrategi om översättaren kommer att bilda ett nytt idiom och då har översättaren lyckats med användning den här strategin.

3.2.3 Idiom översätts med ett förklarande normaluttryck

Det finns sju belägg som är översatta med ett förklarande normaluttryck, vilket innebär att översättaren har preciserat det som menas med idiommet i originalet och formulerat uttrycket med andra ord. Med hänsyn till Ingo (1990:145) måste denna strategi vara det sista alternativet att översätta och rekommenderas att använda bara om författaren inte kan hitta ett lämpligt motsvarande idiom. Att använda den här strategin kan ju vara lätt men den kan leda till ett språk som är slött eller nyanslöst.

Ett av de uttryck som ingår i denna kategori är *Puusta osataan jalostaa muutakin kuin puujalkavitsejä*. Idiomen i denna fras är *puujalkavitsi*, vilket är omöjligt att översätta ordagrant till svenska. En ordagrann översättning skulle vara 'träbenvits' vilket betyder en dålig eller haltade vits (Kielitoimiston sanakirja) eller klumpig vits (suomisanakirja.fi) och på basis av de här förklaringarna kunde det tänkas att idiommet på finska kallas för 'träbenvits' på grund av dess klumpighet. Idiommet har översatts med *Av trä kan man tillverka allt möjligt, men finländarna är verkligen inte träigt folk*. Idiomen ser alltså verkligen olika ut jämfört med varandra. Idiomen förekommer i boken när Sixten och Blixten uppträder som nyhetsankare och berättar, vilka produkter och betjäningar som tillverkas i Finland. I föreliggande fall har översättaren modifierat tanken lite men bibehållit samma element, till exempel ordet 'trä' i uttrycken och kombinerat det med tanken om klumpigheten. Uttrycket 'träigt' kan användas bildlig för att beskriva någonting som är tråkigt, livlöst och stelt (MOT-ordbok). På finska betyder frasen att finländare kan tillverka någonting annat från trävirke och inte bara dra dåliga vitsar och på

svenska att finländare verkligen är roligt folk. Översättaren har kommit till en översättning som motsvarar betydelsen i originalet och lyckats även använda ett annat bildligt uttryck på målspråket.

Ett annat exempel i originalet är *että katsojat eivät pysy tuoleillaan* (sv. 'att åskådare inte kan hålla sig på sina stolar) som har i den översatta versionen motsvarigheten *att publiken trillar av stolen*. I detta fall har översättaren ersatt verbet *hålla sig på stolar* (dvs. platser) med verbet vilket uttrycker konkret det som händer när publiken inte kan sitta på sina platser, det vill säga de trillar av stolar. Översättaren har uttryckt samma händelse med olika synvinkel och därför valt ett annat verb för att beskriva situationen.

Jos et mene kipsiin, översatt med *om du inte blir handlingsförlamad* är ett väldigt klart exempel på denna översättningsstrategi eftersom översättaren uttryckligen har använt ett förklarande uttryck för att förklara idiomat. *Mennä kipsiin* på finska betyder ordagrant översatt 'gå i gipsen', vilket betyder att man förstenas och kan inte agera i viss situation på visst sätt, exempelvis i en uppträdandesituation. *Bli handlingsförlamad* är ett funktionellt sätt att uttrycka det samma. MOT-ordbok och Viljanen et.al (2008) föreslår motsvarigheterna för originalet exempelvis 'knyta sig' eller 'låsa sig'. De är båda idiomatiska sätt att beskriva situationen, men översättaren har valt att beskriva situationen med ett ord som förklarar betydelsen av idiomat.

Som sagt, kan användningen av denna kategori vara lätt men inte det bästa alternativet om översättaren borde bibehålla stilen och de bildliga elementen. I några fall är det ändå det enda alternativet om en lämplig motsvarighet inte finns på målspråket. I *Sixten & Blixten*-böcker har översättaren i alla fall lyckats med användningen av denna strategi, eftersom hon har tagit fram bildspråk i sina översättningar, trots att hon har översatt idiomerna med förklarande uttrycken.

4 Sammanfattning och diskussion

Syftet i min avhandling har varit att utreda idiom och deras översättningar i barnböcker *Sixten & Blixten* av Aino Havukainen och Sami Toivonen. Som material har jag använt tre *Sixten och Blixten*-böcker och funnit sammanlagt 22 belägg idiomatiska uttryck. De studerade böckerna är *Det här är Finland* (2017), (fi. *Tatun ja Patun päivitetty Suomi*, 2007, omarbetad 2017), *Sixten & Blixten på dagis* (2008), (fi. *Tatu ja Patu päiväkodissa*, 2004) och *Sixten & Blixten går till jobbet* (2009), (fi. *Tatu ja Patu työn touhussa*, 2006). Metoder som jag har använt är både kvantitativ och kvalitativ, men först och främst med utgångspunkt i jämförande översättningsanalys. Teoribakgrunden för avhandlingen har använts Rune Ingos kategorisering för att översätta idiom.

Lingvisterna definierar begreppet idiom på ganska olika sätt men en övergripande definition för begreppet kan vara att idiom är bildliga uttryck som har en funktion att leva texter upp och kan inte tolkas ordagrant. Enligt Ingo finns det fyra kategorier för att översätta idiom som är 1. översätta idiom med ett idiom, 2. översätta idiom ordagrant, 3. översätta idiom med ett förklarande normaluttryck och 4. ett normaluttryck översätts med ett idiom. I min studie har jag använt de tre första kategorier. Kategoriseringen har jag gjort enligt det, om idiomerna kan funnits från vanliga ordböcker eller idiomordböcker. De som är funnit i ordböckerna, kategoriserats som idiom översatt med ett idiom, och de överblivna antingen som ordagranna översättningar eller i grupp 3 om idiomerna skulle ha förklarats med ett normaluttryck.

Analysen visar att 59 %, det vill säga 13 belägg har översatts med ett motsvarande idiom, vilket är majoriteten. Resultaten överensstämmer med Ingos påstående att idiom måste översättas först och främst med ett motsvarande idiom för att bibehålla stilen och särdragen i texten. Eftersom översättaren har använt mest denna strategi, kan sägas att översättaren har mestadels lyckats hitta motsvarande idiom och därmed också lyckats bibehålla dessa element på målspråket. Den andra populärast kategorin med 31 % och 7 belägg är att översätta idiom med ett normaluttryck som förklarar betydelsen av idiom med andra ord. Inga betonar att använda den här strategin skulle undvikas och använda de andra strategier om möjligt. I min studie denna strategi är ändå den andra populärast, vilket kunde förklaras med synvinkeln, att idiom är ganska ofta språkanknutna och måste förklaras, eftersom det inte finns en lämplig motsvarighet. Även om finska och svenska delar några samma idiom och uttryck, är de två olika språk med olika språkhistoria och språkliga särdrag. Den minst använd kategorin är att idiom översättas ordagrant med 9 % och 2 belägg. Resultaten visar att bara i få situationer kan denna strategi vara nyttig och verkligen funktionell.

Idiom avslöjar någonting väsentlig om språket, kulturen, människors tankesätt och fantasi, men också om multinationell utbredningen och omfattningen av idiom och uttryck. Olika språk kan ha för samma betydelse antingen samma idiom med samma ord, olika ord att uttrycka betydelsen, eller inte alls idiom för någon händelse som andra språk har. Idiomatiska uttryck är som kryddor för varje språk och som lyfter fram språkets unika karaktär och färgstarka egenskaper.

Källförteckning

Material

- Havukainen, Aino & Toivonen, Sami (2017): *Tatun ja Patun päivitetty Suomi*. Helsingfors: Otava.
- Havukainen, Aino & Toivonen, Sami (2017): *Det här är Finland*. Helsingfors: Otava. Översättare Janina Orlov.
- Havukainen, Aino & Toivonen, Sami (2004): *Tatu ja Patu päiväkodissa*. Helsingfors: Otava.
- Havukainen, Aino & Toivonen, Sami (2008): *Sixten & Blixten på dagis*. Stockholm: Tiden. Översättare Janina Orlov.
- Havukainen, Aino & Toivonen, Sami (2006): *Tatu ja Patu työn touhussa*. Helsingfors: Otava.
- Havukainen, Aino & Toivonen, Sami (2009): *Sixten & Blixten går till jobbet*. Stockholm: Tiden. Översättare Janina Orlov.

Referenser

- <https://otava.fi/kirjailijat/sami-toivonen/> hämtad 23.11.2024
- <https://www.apu.fi/artikkelit/hannes-kolehmainen-hyva-sankari-sisallissodan-repimalle-suomelle> hämtad 5.2.2025
- <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/puujalkavitsi?searchMode=all> hämtad 7.2
- <https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Auef842269-14fe-4275-ad95-3a62e0008790> hämtad 7.12.2024
- <https://www.sananlaskuja.fi/sanonnat/ruuvit-loysalla> hämtad 5.2.2025
- <https://www.suomisanakirja.fi/omaa+luokkaansa+oleva> Hämtad 5.2.2025
- <https://www.suomisanakirja.fi/puujalkavitsi> hämtad 7.2.2025
- Ingo, Rune (1990): *Lähtökielestä kohdekielen. Johdatusta käänntieteeseen*. Juva: Werner Söderstöm osakeyhtiö.
- Ingo, Rune (2000): *Idiomi toisen kielen idiomin semanttis-pragmaattisena käänntsvastineena. I verket: Lähdemäki Eeva & Bertills Yvonne. Fennistica fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii*. Juhlakirja Mauko Kosken 70-vuotispäivän kunniaksi 21.2.2000. Åbo, 2000.
- Ingo, Rune (2007): *Konsten att översätta*. Uppl. 1:1. Danmark: Författaren och Studentlitteratur.
- Kari, Erkki (1993): *Naulan kantaan. Nykysuomen idiomisanakirja*. Keuruu: Otava.

- Luthman, Hans (2002): Svenska idiom. 3500 vardagsuttryck. Uppl. 1. Kristianstad: Folkuniversitetets förlag.
- Niinen, Lena (2012): Nyt erotellaan jyvät akanoista! Idiomien ja sanaleikkien ruotsinnokset eräässä lastenkirjassa. Vaasan yliopisto. https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/3568/osuva_5019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Pehkonen, Suvi (2022): Idiomien käänösstrategiat Colm Tóibínin romaanin Brooklyn suomenoksessa. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/b6954ecd-4e7e-4fbb-8cd7-7ac5518f8771/content>
- Raatikainen, Minna (2011): Om översättning av idiom: idiom i Juha Itkonens roman Anna minun rakastaa enemmän och i dess svenska översättning Låt mig älska mer. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/37386/1/Kandidatavhandling_Minna%20Raatikainen.pdf
- Rasul, Sabir Hasan (2018): Translation of Idioms across Languages. University of Human Development. <https://journals.uco.es/tl/article/view/11036/10146>
- Söderlund, Börje (1965): Att översätta. Stockholm: Bonniers.
- Viljanen, Birgitta & Viljanen, Kari (2008): Ruotsi-suomi idiomisanakirja. Jyväskylä: Gummerus.